

Жаші Дні

Ч. 7. Львів, липень 1943. Рік II.

СКРИНЬКИ З ДИНАМІТОМ

Про поетичний вулик, чистий алкоголь поезії, примат сили і майбутній Партедон
(Дискусійна стаття)

Палка й ефектовна передова стаття М. Іванейка в попередньому (6) ч. „Наших Днів” вимагає деяких пояснень, доповнень, виправлень надто суб’єктивного підходу до завдань сьогочасної поезії. Образово (від образ, а не образів) можна б сказати, що М. Іванейко, як той пасічник, запаливши в черепку філософську губку, підклав її під поетичний вулик — і тепер наслухує, як там у ньому брнить і дзвечить... Шум йому, як видко, не дуже до вподоби. Він волів би, щоб бджоли збирали спокійно з запашної гречки й підвечірніх розквітлених лип чистий ліричний мед. Мед недаром нераз уже порівнювано до філософії та поезії; лірика, як і мед, повстає звичайно в однаковому кліматі — сонця, запахів та нектарних пахощів...

Але ось — над щасливою (колись) медоносною Аркадією, де хати з солом’яними стріхами — як вулики, а вулики — як хати, нависає не кобальт прозорого неба, а трагічні хмари, з погрозовими рунами блискавиць. Курить не губка над соковитими плястрами меду, а згарища Лавр. Квіти — побиті й потолочені, мед з вуликів, що ще залишилися, йде прожачно на контингенти. „Хай живе життя!” — викрикує ніжний поет Ліриченко і, як миша, шугає в найближчу нору перед летунською бомбою... Чи він відкрив, що життя має також і інший посмак та запах? Ось питання, що нас цікавить.

Не так хвилюю, а скоріше, недоговоренням у статті М. Іванейка треба вважати те, що він бере на увагу тільки той один жанр поезії, що є впливовим безпосередніх чуттєвих настроїв, інтимну лірику, при чому він підпорядковує цьому жанрові всі інші, — наче не визнає їх. Він не звертає більшої уваги ні на ширший епічний віддих, ні на драматичну напругу та поглиб поезії, які виходять далеко поза межі коротких, первісно-безпосередніх виливів чуття, що передусім притаманні ліриці. М. Іванейка болить те, що сьогочасні поети не культивують т. зв. чистої лірики, вводять у поезію боротьбу ідей, великих конфліктів та максимальне насичення змістом, і то динамічного характеру.

Признаймо, що знайти критерій того, що є поетичне, а що ні — дуже важко. До війни Іздив у нас Є. Маланюк навіть з окремими докладами на тему „Поезія й вірші”, де він намагався розяснити різницю між одним і другим. Чи роз’яснив справді — не знаємо. Бо, як це дотепно написав тоді сатиричний „Комар”, слухачі зрозуміли сенс тієї доповіді так, що все те, що пише сам Маланюк — це й є поезія, все ж, що пишуть інші — це вірші... Але що це властиво та „чиста поезія”? Поети люблять тут говорити про „вогонь”, „магію”, „музику” і под. Абат Анрі Бремон у своїх двох знаменитих книгах „Чиста поезія” і „Поезія та молитва” вимагає від поезії своєрідної містики, він проти всього тенденційного, дидактичного, і він слушно пише, що підручник геометрії або гри в шахи поезією не буде. Справжня поезія мусить мати щось несхопне і нез’ясувальне — ineffable, як писав Бремон, а ми скажимо за П. Кулішем — невідоме. Подібного вимагає й майстер притишених ліричних тонів Теодор Шторм. Він хоче, щоб мистецький твір зворушував його безпосередньо і стихійно, без процесу мислення; найдосконаліша, на його гадку, була б така поезія, що від неї враження було б спершу чуттєве, та щоб пізніше з нього само від себе впливало враження духове, так як оwoч виходить з квіту.

Піднішміся під цими визначеннями обома руками. Але зараз таки додаймо, що оте „чуття” безсиле само організувати — і тут вириває проблема інтелекту. Саме чуття без нього — дасть таку популярну в нас т. зв. сосюрятину, сам інтелект без чуття — тільки „вірші”. Отже повстає вимога гармонійного поєднання обох елементів. На жаль ми, що самою своєю вдачею схильні більш до розхлябаного психіки, на той інтелект ніколи надто не хворіли, бо легше було крутити пасивно корбою ліри. Та про це — далі. Тут ми тільки додамо, що тепер не хочемо входити в „вічну” проблему форми і змісту, бо це тільки заплувало б у безконечність те, що нам хочеться сказати? Досить буде, коли зазначимо, що не може мати місця окремо ані однокорона естетика форми, ані — змісту, бо якраз відношення одного до другого, їх вічне змагання одного з одним — саме становить одне з тих чудес, що виявляються в мистецькому творі.

Давши більш-менш коротке визначення „чистої поезії”, підстави кожної поезії взагалі, ми можемо перейти до змісту в поезії. Відповідно до даної жанрової структури, лірик буде якнайбільше дематеріалізувати елементи змісту, кладучи натиск передусім

на музичну інтонацію. Ліроепік та епік буде шукати ширших полотен, буде насичувати свою поезію змістовно або драматизувати її. І саме нову українську поезію характеризує те, що лірика насичується елементами тих „важких” жанрів. І тут саме М. Іванейко не взяв української поезії як цілоти — в її пляномірному, циклічному розвитку. Коли б він це зробив, тоді б він не міг відмити, що одним з панівних напрямків найновішої української поезії стає своєрідний конструктивізм. В противагу поезії попередньої доби, яка культивувала більш музично-співні елементи, — слово передусім у його звуковому значенні, сьогочасна поезія кладе більш уваги до словадумки, привертає йому його питомий тягар.

Поезію слова-музичного звуку культивували в Галичині поети „Молодої Музи”; орієнтуючись більш на чуття, вони саме в пісенно-музичному ритмі знаходили для нього найлегше адекватний вислів. Зате слово-думка-ідея втрапили в них свою ваговитість, воно знецінилося — і молода поетична генерація не мала просто чого в них учитися, — вона мусіла вертатися назад до найближчого їй джерела, до Франка.

Той конструктивний стиль, що його характеризує гармонійність і рівновартість чуттєвих та інтелектуальних елементів і що зрив на поезії Франка, Лесі Українки та великій практиці неокласиків, буде ще зростати. Ми не помилимося, кажучи, що він стане панівним стилем найближчої поетичної доби, незалежно від того, що він зможе втягати в себе й інші напрямики. Сильні інікції романтизму (а про конструктивний — поетично й ідейно — романтизм критика згадає тепер нераз!) тому конструктивізму не пошкодять, навпаки, вони не дадуть йому застигати на одному місці. Отже, найважливіше, підкреслимо, що слово повернено його ваговитість, Wucht, то *Вірше* — воно стало знову спроможне висловляти в найв’язкішій формі колосальний вантаж нагромадженої думки, напруги драматичних конфліктів, так, як в античній трагедії. Вживаються в українському майбутньому монументальні стоколонні Партедони слова. В них буде місце й для найчистішого ліризму, хоч, можливо, не більше, як його було в мелоді античних хорів.

Можливо, а навіть певне, що творча праця сьогочасних поетів — це тільки перші ступені в тому напрямку. Ідеться тут про сконкретизування зовсім нового поняття форми, про притаманну українську волю формування (*Formwille*) так, як її, свою власну й визначену, має поетична творчість класично-романська чи германська, фавстівського типу (коли брати до уваги шпенглерівське розмежування типу аполініського з фавстівським). Тут саме для кожного, хто дивиться вперед, ясно, що одним з головних чинників тієї волі формування буде не естетичний, соматичний (кажучи античним терміном) підхід, а зумовлюватиме її сила. Парафразуючи одне твердження О. Вальцеля, ми могли б сказати, що кожний тяг тієї нової форми буде функцією сили, що легатиме в даному змісті.

Тут ясно, що „ідеології” в мистецтві, такої немилі М. Іванейкові, ніяк не обминути. Велика форма потребуватиме рівнобіжно великого змістового діапазону, багатства ідей — а їх зможе дати тільки ціла людина, у всій ширині її індивідуальних та найширших громадських переживань. Те, що одним з елементів сьогочасного українського світогляду стало визнання примату сили, доказує, що той світогляд активний, у наступі. Відбивання його ідеологічних прямивань у мистецтві, можливо, переважає сьогочасні подекуди суто мистецькі вартості, немає ще тут рівноваги, — але це, сказати б, недуга зросту. „Кієські” дози динамічних почувань, що впливають з того примату сили, стають зовсім зрозумілі в своєму, кажучи медичним терміном, провокативному способі лікування всіх попередніх недуг української психе. Тут свої закони диктує саме життя, а не абстрактні закони естетики. Динамізм — найприкметніша риса сьогочасного українського світо-

гляду, що хоче здобувати й оформлювати, і не диво, що він витискає своє переможне, майже іраціональне, тавро на мистецтві, отже — й на поезії.

І яка тут велика різниця з поезією хоч би доби першої світової війни! Один з наших критиків, розглядаючи в 1939 р., в 25-річчя вибуху війни, те, як наші поети сприйняли ту війну, дійшов до невідрадного висновку, що панівним тоном їх поезії була розгубленість, жах в обличчі катаклізму, пасивне наставлення до подій... А тоді ж треба було оформити чин, що назривав. Пізніше, майже по-геніяльному, Б. Лепкий оформив оголення тодішньої української психіки безсилля в своїм „Видиш, брате мій”; яскравим документом поетичної (й не тільки поетичної) доби є й безсмертний „Іван без роду” С. Чарнецького. Примат життя, а значить, і боротьби, — там скрізь заперечений; там немає навіть гльорифікації програю, бо самої тієї боротьби — нема. Та ніде, може, не виступає та психічна риса так яскраво, як у нашому національному гимні, позбавленому усякої динаміки, — недаром один француз, що чув, як його співали тисячні маси в пам’ятні березневі дні Закарпаття, писав, що той гимн (з якого він не розумів слів, тільки музику і тембр) — нагадує йому похмурий похоронний спів... Отже, в перебудові української психе, до чого прямує сьогочасний новий український світогляд активності, не може не брати участі й мистецтво — цей найбезпосередніший вислів народної душі.

Справа тут зовсім не в „ідеології” — мистецтву вона пошкодити не може. Мистецький твір складається з низки компонентів, і не можна давати переваги одним, а засуджувати інші. Завжди лишиться добра поезія добрих поетів, незалежно від тематики, ідеології, навіть плякатної агітки і, взагалі, максимального насичення ідейним змістом. Для поета, що вміє володіти своїм поетичним та поетикальним матеріалом, саме такий широкий діапазон тем розкриває необчисленні творчі можливості. Для нас, що розглядаємо поезію не тільки як „літературу”, а передусім як вислів відчуження української людини, має величезну вартість те, що саме змістовий та ідейний поглиб поезії створив з неї не творчість переможених, а тих, що борються. Така поезія нашого сьогочасного. Вона висуває на перший план оту трагічну рису вічної боротьби, бере на свій верстат матеріал, ще мокрий від теплої крові, з запахом згарі. Це — поезія не статична, а динамічна; зрозуміти цей перелім — ось завдання кожного критика, який сьогочасний береться розглядати рушійні сили нового мистецтва.

Отже з думками щодо поезії, висловленими в статті М. Іванейка, нам погодитися важко. Він має право мати вимоги, щоб поети подавали свій матеріал, опрацьований глибоше в напрямі сутопоетичних вартостей, щоб їх „тенденційний” зміст був перекла-

Київська Лавра — фрагмент Успенського Собору (фото Л. Янушевича)

Це тільки Архів
Кол. свої Револьюції УРСР

(Докінчення статті з 1-ої стор.)

дений на мову сутопоетичних образів, щоб поети творили заодно свіжі, нові образи, були творцями нових ідей, — але ступлювати „ідеологічне” вістря поезії — справа безнадійна. Доба щодня своїм полум'ям обпалює віі, і надто сильно переживає її сьогочасна людина, зокрема українська, щоб вона могла на те, що довкола неї, не реагувати всіма фібрами своєї душі.

Критерій такої поезії реакції на все те, що діється навколо поета, визначив свого часу і, здається, раз на все, І. Франко, — тоді, коли сперечався з Вороним за його гасло: „Пісень давайте нам, поети, без тенденційної прикмети”... Франко доручав бити „пустую фразу” в ім'я поезії-бурі і погоні „до мет, що мчать на небосклоні”. Отже: Биймо фразу в ім'я поезії пристрасти й бажання, — але не звужуймо меж тієї поезії!

М. Іванейко пише в своїй статті про констрування словесних скриньок... Скриньки — скриньками, але всередині в них буває й динаміт, і це варто теж знати.

С. Гордінський